ASPECTE ALE SIMETRIEI / ASIMETRIEI ÎN RAPORTUL DISJUNCTIV

MĂDĂLINA NAIDINOAIA
Universitatea din București

1. Introducere

Raportul disjunctiv, unul dintre cele patru tipuri semantico-sintactice de coordonare (copulativ, disjunctiv, adversativ și concluziv), nu a reprezentat obiectul de studiu al multor cercetări din lingvistica românească, deși, alături de raportul copulativ, este considerat relația tipică de coordonare[1] (GBLR 2010: 332). Cele mai multe studii românești privesc raportul de coordonare copulativă, celelalte tipuri semantico-semantice fiind marginalizate. Numărul mic de cercetări destinate raportului disjunctiv poate fi explicat prin faptul că, fiind o relație tipică de coordonare (alături de coordonarea copulativă), raportul disjunctiv presupune existența unor trăsături foarte apropiate de cele ale coordonării copulative și, prin urmare, ar fi de prisos studierea lui mai aprofundată. O altă explicație ar fi aparenta simplitate a acestui raport, care nu pune probleme de interpretare, sau, dimpotrivă, complexitatea sa, coordonarea disjunctivă presupunând interferența unor niveluri diferite de analiză (sintactic, semantic, pragmatic), ceea ce îngreunează descrierea relației disjunctive. Cele câteva studii din lingvistica românească care abordează într-o manieră tradițională raportul disjunctiv (Gruiță 1979; Bîtea 1982; Neamțu 1982; Bîtea 1985, 1986, 1987; Trandafir 1988) conțin mai degrabă observații sporadice, care urmăresc unele aspecte particulare cu privire la disjuncție. În lingvistica străină, preocupările lingviștilor în ceea ce privește raportul disjunctiv sunt mai numeroase și analizele sunt mai ample, urmărind în detaliu caracteristicile sintactice, semantice și pragmatice ale coordonării disjunctive (Pelletier 1977; Zimmerman 2000; Simons 2001, 2005; Noveck et al. 2002; Geurts 2005; Mauri 2008 etc.).

Raportul disjunctiv este foarte complex, iar o analiză exhaustivă presupune observarea mai multor trăsături, manifestate la diferite niveluri, ceea ce nu se poate realiza în cadrul acestui studiu. De aceea, în cele ce urmează ne vom limita la observarea unor aspecte legate de simetria relației disjunctive, considerată o trăsătură definitorie a coordonării, prin urmare și a raportului disjunctiv, și vom studia modul în care se manifestă această trăsătură în limba veche, pe baza unor exemple din câteva texte din secolele al XVI-lea – al XIX-lea.

[1] Relația de coordonare copulativă și cea de coordonare disjunctivă sunt considerate relații prototipice, pentru că ambele se realizează atât între constituenții sintactici ai propoziției, cât și între propoziții principale, spre deosebire de celelalte două tipuri, coordonarea adversativă și cea concluzivă, care apar doar între propoziții, ca urmare a elipsei verbului.

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

2. Conceptele de simetrie (nondependență) / asimetrie (dependență)

2.1. *Simetrie / asimetrie sintactică*

2.1.1. Tradițional, ca relație sintactică, coordonarea este definită prin raportare la subordonare. Coordonarea și subordonarea sunt considerate relații care prezintă trăsături opuse: între unitățile care alcătuiesc relația de coordonare se realizează un raport nonierarhic (nondependent), ceea ce înseamnă că dacă *A* este coordonat cu *B*, atunci și *B* este coordonat cu *A*, iar relația de subordonare este legată de conceptul de structură ierarhică (dependentă), adică dacă *A* este subordonat lui *B*, atunci *B* nu este subordonat lui *A*. Astfel, abordarea tradițională stabilește o simetrie a coordonării la nivel formal, însă nu întotdeauna termenul de „simetrie" este folosit în această accepție. Într-o accepție mai puțin formală, coordonarea se caracterizează prin: a) *echivalența sintactică a unităților legate*, unitățile având același statut („have the same status"), același rol („play the same role") în contextul sintactic (Lang 1984, Lehmann 1988, Cullicover și Jackendoff 1997, Huddleston și Pullum 2002, Haspelmath 2004) și b) *identitatea categoriei sintactice a unităților legate cu cea a unității complexe pe care o formează*.

În general, *echivalența sintactică a unităților legate* se referă la apartenența unităților coordonate la aceeași categorie gramaticală, ceea ce înseamnă că aceste unități ar trebui să fie grupuri sintactice de același fel. În raportul disjunctiv, elementele coordonate pot fi grupuri sintactice identice, ca în exemplele (1), (2), (3), (4), (5), (6), dar, în unele situații, este posibilă coordonarea și între unități care nu au aceeași categorie gramaticală (sunt grupuri sintactice diferite), cu condiția ca unitățile puse în relație să îndeplinească aceeași funcție sintactică (v. (7), (8)):

(1) *[$_{GN}$ Argint]* ***sau*** *[$_{GN}$ aur]* ***sau*** *[$_{GN}$ veşminte] de la nece unul n-am jeluit.* (CPr., 99)

(2) *Domnu-mieu întrebă pre slugile sale şi aceasta dzise: aveți [$_{GN}$ tată]* ***au*** *[$_{GN}$ frate]?* (PO, 157)

(3) *Să va fi voao voia a face cu domnu-mieu frăție cu credință a fi, spuneți-mi, să nu vreți vrea aceaia, încă spuneți să tornu [$_{GPrep}$ pre dereapta]* ***sau*** *[$_{GPrep}$ pre stânga].* (PO, 80)

(4) *câți vor fi ai lor de moşâe şî-i vor cunoaşte, mâcar şî-i vor afla la ţigâniia [$_{GAdj}$ domnească]* ***ori*** *[$_{GAdj}$ călugâreascî]* ***ori*** *[$_{GAdj}$ boereascî]* (DIR, B IV, 263)

(5) *A tot omul să i se dea pentru trupul lui, după ce el au lucrat:* ***veri*** *[$_{Gadv}$ bine],* ***veri*** *[$_{GAdv}$ rău].* (CPr., 357)

(6) *Că lipsiia a se spăla când [$_{PROP}$ întra în cortul adevărăturiei]* ***au*** *[$_{PROP}$ se apropiia cătră oltariu].* (PO, 317)

(7) *„Derept ce amu că să sânt câine", zise, "încă nu-s [$_{GAdj}$ striină]* ***sau*** *[$_{GN}$ a altuia], ce a dumnezeiei tale şi a despuieturiei tale.* (CC[2], 325)

(8) *Şi iară nu se cade popeei să poarte cumenecătura [$_{GAdv}$ acasă]* ***sau*** *și [$_{GPrep}$ într-alt loc], ce să o ia oamenii la besearecă să-i cumeneci. TR,* (CPrav, 6[r])

Din exemplele (1) – (8) se observă că se pot afla în raport de coordonare disjunctivă aproape toate tipurile de grupuri sintactice: (1), (2) – GN, (3) – GPrep, (4) – GAdj, (5) – GAdv, precum și (6) – PROP, dar pot fi puse în relație și unități diferite din punct de vedere sintactic, respectiv un GAdj și un GN în (7) sau un GAdv și un GPrep în (8), dar care au aceeași funcție sintactică (predicativ suplimentar în (7) și circumstanțial de loc în (8)), ceea ce, potrivit abordării tradiționale, confirmă simetria de la nivel sintactic.

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

În ceea ce privește cea de-a doua caracteristică, *identitatea categoriei sintactice a unităților legate cu cea a unității complexe pe care o formează*, în (1) și (2), unde sunt coordonate disjunctiv două GN ([$_{GN}$ Argint] ***sau*** [$_{GN}$ aur] ***sau*** [$_{GN}$ veșminte]]; [$_{GN}$ tată] ***au*** [$_{GN}$ frate]), categoria sintactică a unității complexe este tot cea de GN, observație valabilă și pentru celelalte exemple în care sunt puse în relație grupuri sintactice identice ((3), (4), (5), (6)). În cazul coordonării unor grupuri distincte ((7) și (8)), trăsătura de identitate a categoriei sintactice a unităților legate cu cea a unității complexe pe care o formează nu mai este prezentă, ceea ce indică o încălcare a simetriei.

2.1.2. În funcție de prezența / absența conectorului, în limba română se disting trei tipuri de raporturi disjunctive (aplicând clasificarea raportului de coordonare pe care o fac Haspelmath 2004, Huddleston și Pullum 2002): raport de coordonare simplă (de tipul *A* ***sau*** *B*; *A* ***sau*** *B* ***sau*** *C* ***sau*** etc., în care conectorul apare în fața fiecărei unități sintactice, în afară de prima), raport de coordonare disjunctivă omnisindetică (de tipul ***sau*** *A* ***sau*** *B*), în care conectorul precedă fiecare element al raportului) și raport de coordonare disjunctivă asindetică (situație în care nu apare un conector, raportul fiind realizat prin juxtapunere). Dintre cele trei tipuri, în această lucrare, le vom avea în vedere doar pe primele două, raportul disjunctiv simplu și raportul disjunctiv omnisindetic.

Privită în mod tradițional, atât relația de coordonare disjunctivă simplă, cât și cea omnisindetică exprimă o legătură sintactică între elemente sintactice echivalente, iar conectorul (conjuncția) are rolul de a crea această conexiune.

În abordările de tip generativ (Progovac 2003; Huddleston și Pullum 2002), modul de concepere al relației de coordonare este diferit, întrucât conectorul nu numai că stabilește o relație între unitățile coordonate, dar se și asociază cu unitatea sintactică care îi urmează, formând un constituent sintactic. Această asociere este susținută de trei argumente: poziția variabilă a celei de-a doua unități coordonate, posibilitatea ca un conector să fie în poziție inițială într-o propoziție și prozodia și punctuația.

Într-un raport de coordonare disjunctivă simplă, care implică doi constituenți, cel de-al doilea element coordonat își poate schimba poziția în anumite condiții. În astfel de situații, elementul coordonat se deplasează din poziția pe care o are inițial împreună cu conectorul care îl precedă:

(9) a. *Ioana* ***sau*** *Mihai a adus cartea*?
b. *Ioana a adus cartea* ***sau*** *Mihai?*

Conectorii disjunctivi *sau*, *ori* (cu excepția lui *fie* care se diferențiază de cei doi conectori disjunctivi tipici prin faptul că este întotdeauna corelativ și se află încă în proces de gramaticalizare) pot ocupa poziția inițială într-un enunț:

(10) – *Sună-l pe Mihai!*
– ***Sau*** *cheamă-l până aici!*

Cel de-al treilea argument se referă la prozodie și la punctuație. În ceea ce privește prozodia, atunci când se citește un enunț care cuprinde un raport disjunctiv, înainte de conector există o pauză intonațională (exemplele (11) și (12)):

(11) *Vii azi* | ***sau*** *mâine?*

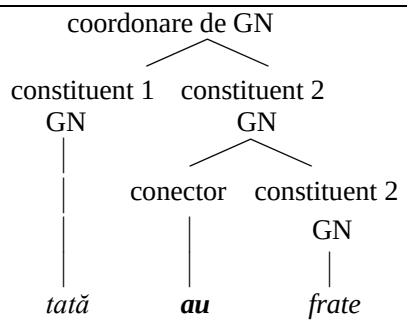
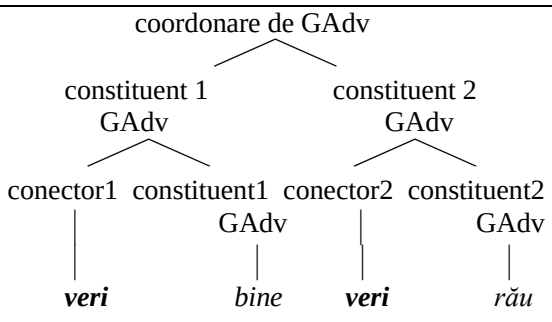
BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

(12) *Vine* | ***fie*** *Mihai,* | ***fie*** *Ion.*

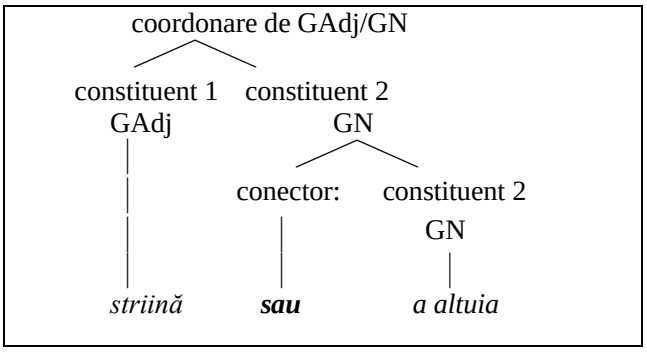
Punctuația este întâlnită în coordonarea disjunctivă în raportul omnisindetic (corelativ), în care fiecare unitate coordonată este precedată de un conector. Elementul de punctuație, virgula, apare înaintea celui de-al doilea conector:

(13) ***Ori*** *mănânci,* ***ori*** *scrii!*
(14) ***Fie*** *mergi cu noi,* ***fie*** *rămâi acasă!*

În accepție generativă, cele două tipuri de raport disjunctiv se diferențiază, raportul disjunctiv simplu fiind conceput ca o relație asimetrică, în timp ce raportul omnisindetic este o relație simetrică, după cum se poate observa din reprezentările de mai jos:

Reprezentarea raportului disjunctiv simplu	**Reprezentarea raportului disjunctiv omnisindetic**
	

În cazul în care constituenții raportului sunt grupuri sintactice de același fel, ca în exemplele (1) – (6), avem de-a face cu coordonare de GN, coordonare de GPrep, coordonare de GAdj, coordonare de GAdv, și nu cu GN, GPrep, GAdj și GAdv, situație în care unitatea complexă are aceeași categorie cu cea a grupurilor constitutive. Atunci când sunt coordonate grupuri sintactice diferite, ca în (7) [$_{GAdj}$ străină] ***sau*** [$_{GN}$ a altuia] și în (8) [$_{GAdv}$ acasă] ***sau*** și [$_{GPrep}$ într-alt loc], coordonarea nu poate aparține niciuneia dintre categorii, astfel că în (7) este o coordonare de GAdj și de GN, iar în (8) o coordonare de GAdv și de GPrep. În figura de mai jos este dată reprezentarea pentru coordonarea de GAdj și de GN din exemplul (7):

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

2.1.3. În limba veche, o situație specială de asimetrie este reprezentată de cazurile în care raportul de coordonare disjunctivă este realizat de conectorul disjunctiv *au*, iar unitatea sintactică care urmează este reprezentată de profraza *ba* cu valoare predicativă. Construcțiile de acest tip au o frecvență destul de mare în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea[1]:

(15) *ieşi-va den Ardeal* ***au*** *ba* (DÎ, XXXVI, 249[v])
(16) *iată, acesta am aflat, caută să e acesta veşmântul feciorului tău* ***au*** *ba* (PO, 130)
(17) *cum ce văm afla sau de la cine să întrebăm amu leage bună ţinem* ***au*** *ba* (CC[1], 123[v])
(18) *de vor cunoaşte făcut-au sodomie* ***au*** *ba* (CRÎ, 143)
(19) *ostoitu-s-a apa potopului,* ***au*** *ba.* (Antim, O., 70)
(20) *Pus-au oamenii săi şi puşcile,* ***au*** *ba?* (M. Costin, Let., 261 (138))
(21) *se ştim avea-vrem vro pagubă* ***au*** *ba?* (DÎ, LXXXII, 1[r])

În aceste situații, raportul disjunctiv este de tip propozițional și poate avea doar doi membri, cel de-al doilea membru fiind o structură eliptică cu expresivitate mare. Structura eliptică este reprezentată de profraza negativă *ba*, care este folosită în locul unei propoziții negative și care reia parțial sau total informația pozitivă transmisă de propoziția antecedentă.

2.2. ***Simetrie / asimetrie semantică***

O proprietate care derivă din echivalența sintactică a unităților legate este reversibilitatea lor, prin urmare se poate schimba ordinea elementelor, fără ca structura și sensul unității complexe pe care o alcătuiesc să se piardă.

Unitățile sintactice aflate în relație de disjuncție aparțin aceluiași set de posibilități în virtutea funcției comune pe care o au, aceea de a apărea toate în același context. În exemplul (1), *argint, aur, veşminte* sunt elementele unui set de posibilități care nu se realizează concomitent, însă, fiind echivalente, se pot intersubstitui:

(1a) *[$_{GN}$ Argint]* ***sau*** *[$_{GN}$ veşminte]* ***sau*** *[$_{GN}$ aur] de la nece unul n-am jeluit.*
(1b) *[$_{GN}$ Veşminte]* ***sau*** *[$_{GN}$ Argint]* ***sau*** *[$_{GN}$ aur] de la nece unul n-am jeluit.*
(1c) *[$_{GN}$ Aur]* ***sau*** *[$_{GN}$ veşminte]* ***sau*** *[$_{GN}$ argint] de la nece unul n-am jeluit.*

Unitățile sintactice care alcătuiesc setul de posibilități se pot manifesta sau nu în același timp, ceea ce conduce la opoziția bine-cunoscută din interpretările semantice ale disjuncției, aceea dintre disjuncția exclusivă și cea inclusivă. Părerile lingviștilor cu privire la cele două valori sunt împărțite: unii acceptă posibilitatea ca disjuncția să fie atât exclusivă, cât și inclusivă, alții, însă, consideră că un conector disjunctiv are doar valoare exclusivă (Lakoff 1971), iar alții, având ca model raportul disjunctiv din logică, recunosc doar valoarea inclusivă (Pelletier 1977). Așa cum remarcă Zafiu (2012: 421), opoziția exclusiv / inclusiv a fost transpusă în termenii exhaustiv / nonexhaustiv, trăsătura de exhaustivitate putând fi redată la nivel lexical prin construirea relației disjunctive pe baza relației de antonimie dintre elemente (*pre dereapta – pre stânga* în (3) și *bine – rău* în (5)) sau dedusă contextual (*domnească – călugărească – boierească* în (4)).

[1] În limba de azi, structura disjunctivă ***au*** *ba* a fost înlocuită de ***sau*** *nu*, care păstrează aceeași intenție stilistică: *Vii* ***sau*** *nu?*

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

Raportul de coordonare disjunctivă se realizează între unități care alcătuiesc un set de posibilități ce se pot sau nu se pot manifesta în același timp. Sensul de bază transmis de conectorii disjunctivi este opțiunea, conectorii disjunctivi sugerând că între elemente există o alternativă, alternativă care reprezintă o excludere. Deci, se poate considera că valoarea de bază a disjuncției este cea exclusivă, afirmație susținută și de situațiile în care raportul disjunctiv este marcat de conectorii disjunctivi corelativi, care obligă la o citire / interpretare distributivă.

2.2.1. *Raporturi lexicalizate parțial sau total*

Există unele situații în care se preferă o anumită ordine a elementelor coordonate, ordine care reflectă tendința de a favoriza o anumită succesiune. Unele dintre aceste raporturi de coordonare sunt lexicalizate parțial sau total, devenind unități frazeologice (Huddleston, Pullum 2002: 1288). Astfel, se observă că, în organizarea unui raport disjunctiv, se ține cont de:

– ordinea temporală pe care o descriu unitățile (22), (23):

(22) *Şi cându te va întreba feciorul tău astădzi* ***sau*** *mâine aceasta dzicând:ce-i aceasta?* (PO, 222)
(22a) *?Şi cându te va întreba feciorul tău mâine* ***sau*** *astădzi*
(23) *Când faci prânz* ***sau*** *cină, nu chema liubovnicii tăi, nici rudele tale, nici vecinii bogați – doară cândva şi aceia pre tine vor chema, şi va fi ție plată* (CC^2, 419)
(23a) *?Când faci cină* ***sau*** *prânz*

– de evaluarea pozitiv / negativ (termenul pozitiv având tendința să fie primul) (24), (25):

(24) *Şi atunce oare se va proslăvi, oare se va ruşina; că* ***sau*** *va mearge în împărăției ceriului,* ***sau*** *în munca de vecie.* (CC^2, 113)
(24a) *?că* ***sau*** *va mearge în munca de vecie,* ***sau*** *în împărăției ceriului.*
(25) *Puteare amu dat-au Dumnezeu, derept dragostea, oamenilor, cine ce va vrea a avea den aceaste doao, binele* ***sau*** *răul* (CC^2, 369)
(25a) *? cine ce va vrea a avea den aceaste doao, răul* ***sau*** *binele*

– de deixis – primul termen fiind mai apropiat de centrul deictic (26):

(26) *după aceaea, acestui* ***sau*** *acelui Givei s-au încredzut* (DÎ, LXXXIX, 1^r)
(26a) *? acelui* ***sau*** *acestui Givei*

În limba română actuală se întâlnesc și situații, nu foarte numeroase, în care elementele coordonate disjunctiv au o poziție fixă, cum este de exemplu cazul structurilor fixe ca „mai mult ***sau*** mai puțin", „***ori*** albă, ***ori*** neagră", „într-un fel ***sau*** altul", „(***ori***) totul, ***ori*** nimic":

(27) *Am cumpărat cărți mai mult* ***sau*** *mai puțin cunoscute.*
(28) **Am cumpărat cărți mai puțin* ***sau*** *mai mult cunoscute.*
(29) *Trebuie să se rezolve situația într-un fel* ***sau*** *altul.*
(30) **Trebuie să se rezolve situația altul* ***sau*** *într-un fel.*
(31) *Îmi joc toți banii la ruletă,* ***ori*** *totul,* ***ori*** *nimic.*
(32) **Îmi joc toți banii la ruletă,* ***ori*** *nimic,* ***ori*** *totul.*

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

În aceste cazuri, ordinea elementelor coordonate disjunctiv indică prioritatea primului disjunct în defavoarea celui de-al doilea și raportul devine unul asimetric, care nu mai permite schimbarea ordinii unităților sintactice.

2.2.2. *Aproximările numerice*

Un alt tip de asimetrie la nivelul coordonării disjunctive este și cel întâlnit în aproximările numerice, de felul *trei* ***sau*** *patru*, care nu formează un set de alternative intersubstituibile, așa cum cer condițiile de coordonare și, implicit, cele de disjuncție, ci presupun ordinea fixă a unităților coordonate, numărul mai mic reprezentând prima unitate a raportului de coordonare:

(33) *Dar de ar fi ținut şepte, optu ani* ***sau*** *dzece aşè, n-ar fi putut oamenii şi dobitoaceli a încăpè în țară.* (Neculce, Letopisețul, 218)

(34) *Céle ce zbura mai sus, ca de trei* ***sau*** *patru suliţe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om şi mai gios zbura de la pământŭ.* (M. Costin, Let., 283 (167))

Ipoteza că în exemplele (33) și (34) nu avem de-a face cu o disjuncție prototipică simetrică este susținută și de prezența unor cuvinte / structuri de aproximare ca *aşè* (33) și *ca de* (34).

2.3. Simetrie / asimetrie semantico-pragmatică

2.3.1. *Pseudo-imperativele*

În secolul al XIX-lea, la nivelul coordonării propoziționale, poate apărea și un alt tip de asimetrie determinat de tipul de propoziții între care se realizează coordonarea disjunctivă:

(35) *plăteşte,* ***ori*** *te omor ca pe un dobitoc!* (Filimon, Ciocoii, 100)

În exemplul (35) sunt coordonate disjunctiv o propoziție imperativă (*plătește*) și o propoziție declarativă (*te omor ca pe un dobitoc*). Astfel de enunțuri (numite *pseudo-imperative* de Franke 2008) implică o interpretare condițională, care se obține în urma negării primei propoziții:

(36) *Dacă nu plătești, te omor ca pe un dobitoc.*

Acest tip de coordonare disjunctivă, dintre o propoziție imperativă și una declarativă, prezintă asimetrie la nivel semantico-pragmatic. În textele din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea din corpusul nostru nu am întâlnit enunțuri pseudo-imperative.

2.3.2. *Conectorii disjunctivi cu valoare metadiscursivă*

La nivel semantico-pragmatic, unii conectori disjunctivi au utilizări speciale, care sunt tipic asimetrice. În această categorie se încadrează situațiile în care aceștia sunt folosiți cu valoare metadiscursivă, apozitivă:

(37) *Afară, zic, după ce au venit samoderjeții împărați,* ***au*** *mai bine tirani, cum le zic,* (CM I, 19)

(38) *Aceşti dară schithi pogorând dintr-acéle părți, cum s-au zis, supt şase voievozi au fost (****au*** *mai bine să le zicem sultani, cum zicem acum tătarâlor, ca pentru să se înțeleagă mai bine povéstea).* (CM I, 74)

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

(39) *Ştefăniţă-vodă, fecior lui Vasilie-vodă, fiind domnu la Moldova, şi fiind tânăr dăzmierdat, făcea lucruri copilăreşti,* ***sau****, să zic mai bine, nebuneşti.* (CM I, 390)

În exemplele (37) – (39) *au*, respectiv *sau* dobândesc valoare corectivă sau rectificativă şi nu mai indică o alegere, ci mai degrabă o nuanţare a exprimării. Această valoare este susţinută şi de perifraza adverbială *mai bine* ca în exemplele de mai sus sau de sinonimele acesteia *mai degrabă, mai exact*.

3. Concluzii

La nivel sintactic şi dintr-o perspectivă tradiţional-formală, simetria caracterizează relaţia de coordonare, iar asimetria relaţia de subordonare. Într-o accepţie mai puţin formală, simetria se manifestă atunci când sunt puse în relaţie grupuri sintactice de acelaşi fel, iar asimetria atunci când sunt puse în relaţie grupuri sintactice diferite. Într-o abordare generativă, în care conectorul se asociază cu unitatea sintactică care îi urmează, raportul disjunctiv simplu (cu conector doar în faţa celui de-al doilea element coordonat) este o relaţie asimetrică, în timp ce raportul disjunctiv omnisindetic (în care conectorul apare în faţa fiecărui element coordonat) este o relaţie simetrică. Un caz particular de asimetrie foarte frecvent în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea este reprezentat de raportul disjunctiv în care conectorul este *au*, iar unitatea sintactică care îi urmează este *ba*.

Simetria semantică presupune posibilitatea schimbării ordinii elementelor care realizează raportul, schimbare care are loc datorită trăsăturii raportului disjunctiv conform căreia elementele raportului disjunctiv reprezintă un set de posibilităţi care pot apărea unele în locul altora, pe baza unei funcţii comune. Cu toate acestea, există şi raporturi lexicalizate parţial (în care se ţine cont de ordinea temporală, evaluarea pozitiv / negativ, deixis) sau total (construcţii disjunctive în care elementele coordonate au o poziţie fixă) şi aproximări numerice în care se încălcă condiţia de simetrie.

Simetria nu este respectată nici la nivel semantico-pragmatic în cazul construcţiilor pseudo-imperative care implică o interpretare condiţională.

CORPUS

CPr. = Coresi, *Lucrul apostolesc. Apostolul*, ed. I. Bianu *Texte de limbă din secolul XVI*, vol. IV, Bucureşti, Cultura Naţională, 1930.

PO = *Palia de la Orăştie (1581-1582)*, ed. Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

DIR = *Documente privind istoria României* secolul XVIII, A I, A II, A IV, B II, B IV (selectiv), ed. Ion Ionaşcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Câmpina, Eugen Stănescu, D. Prodan, redactor responsabil Mihail Roller, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952-1956.

CC^2 = Coresi, *Carte cu învăţătură (1581*), ed. Sextil Puşcariu, Al. Procopovici, vol. I, Textul, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co, 1914.

TR, CPrav = *Texte româneşti din secolul al XVI-lea,* I. *Catehismul lui Coresi,* II. *Pravila lui Coresi,* III. *Fragmentul Todorescu, glosele Bogdan*, prefeţe şi epiloguri, ediţii critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman-Moraru, Florentina Zgraon, coord. Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.

BDD-V1117 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareş, Alexandra Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

CC[1] = Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi molitvenic românesc*, ed. Vladimir Drimba, Bucureşti, Editura Academiei, 1998.

Biblia 1688 = *Biblia (1688)*, Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Şerban-Vodă Cantacuzino, domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod şi binecuvântarea Prea Fericitului părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

CRÎ = *Carte românească de învățătură (1646)*, ed. Andrei Rădulescu, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961.

Antim, O. = Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, București, Minerva, 1972.

Filimon, *Ciocoii* = Niculae Filimon, *Ciocoii vechi şi noi sau Ce naşte din pisică şoareci mănâncă*, prefață de N. Iorga, Institutul de Arte Grafice şi Editura Minerva, 1902.

Neculce, *Letopiseţul* = Ion Neculce, *Letopiseţul Țării Moldovei. O samă de cuvinte*, text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv de Iorgu Iordan, ediția a II-a revăzută, București, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.

M. Costin, *Let.* = Costin, Miron, *Opere I*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1965.

BIBLIOGRAFIE

Bîtea, Ioan N., Dana Bîtea, 1982, „Observații asupra lui *sau* apozitiv", *Limba română*, XXXI, nr. 2, p. 117–127.

Bîtea, Ioan N., 1985, „Construcții pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală", *Limba română*, XXXIV, nr. 2, p. 113–124.

Bîtea, Ioan N., 1986, „Construcții disjunctive ireversibile", *Limba română*, XXXV, nr. 1, p. 11–20.

Bîtea, Ioan N., 1987a, „Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă", *Limba română*, XXXVI, nr. 1, p. 35–46.

Bîtea, Ioan N., 1987b, „Observații pe marginea unor argumente referitoare la *fie* corelativ", *Limba română*, 36, nr. 6, p. 533–537.

Culicover, Peter W., Ray Jackendoff, 1997, „Semantic subordination despite syntactic coordination." *Linguistic Inquiry* 28, p. 195–217.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

GALR = Valeria Guțu Romalo (ed.), 2008, *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, II, *Enunțul*, tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei.

GBLR = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române,* Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold.

Franke, Michael, 2008, „Pseudo-imperatives and other cases of conditional conjunction and conjunctive disjunction", in Cathrine Fabricius-Hansen, Wiebke Ramm (eds), *Subordination versus coordination in sentence and text: a cross-linguistic perspective*, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins, p. 255–279.

Geurts, Bart, 2005, „Entertaining alternatives: disjunctions as modals", *Natural Language Semantics*, 13, 4, p. 383–410.

Gruiță, Mariana, 1979, „Aplicații semantice ale coordonării disjunctive. O abordare contrastivă", în *StUBB, Philologia*, XXIV, nr. 2, p. 20–26.

BDD-V1117 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)

Haspelmath, Martin, 2004, „Coordinating constructions: an overview”, în Martin Haspelmath (ed.), *Coordinating constructions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, p. 3–39.
Huddleston, Rodney, Geoffrey K. Pullum, 2002, *The Cambridge Grammar of English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
Lakoff, Robin, 1971, „If's, and's and but's about conjunction”, in C. J. Fillmore, D. T. Langendoen (ed.), *Studies in linguistic semantics*, New York, Holt, Rinehart & Wilson, p. 114–149.
Lang, Ewald, 1984, *The semantics of coordination*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
Lehmann, Christian, 1988, „Towards a typology of clause linkage”, în John Haiman and Sandra Thompson (eds), *Clause combining in grammar and discourse*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, p. 181–225.
Mauri, Caterina, 2008, *Coordination relations in the languages of Europe and beyond*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
Noveck, I. A., Chierchia, G., Chevaux, F., Guelminger, R., Sylvestre, E., 2002, „Linguistic-pragmatic factors in interpreting disjunctions”, *Thinking and Reasoning*, 8, p. 297–326.
Pelletier, Francis Jeffry, 1977, “Or”, *Theoretical Linguistics*, 4, 1-2, p. 61–74.
Progovac, Ljiljana, 2003, „Structure for coordination”, in Lisa Cheng, Rint Sybesma (eds), *The second Glot International state-of-the-article book.* Berlin, Mouton de Gruyter, p. 241–287.
Simons, Mandy, 2001, „Disjunction and alternativeness”, *Linguistics and Philosophy*, 24, p. 597–619.
Simons, Mandy, 2005, „Dividing things up: the semantics of *or* and the modal/*or* interaction”, *Natural Language Semantics*, 13, p. 271–316.
Trandafir, Gh. D., 1988, „Despre coordonarea disjunctivă”, *Limba română*, XXXVII, nr. 1, p. 73–79.
Zafiu, Rodica, 2012, „Conectorii disjunctivi din perspectivă semantico-pragmatică: ipoteze asupra proceselor de gramaticalizare”, *Limba română*, LXI, nr. 3, p. 417–428.
Zimmermann, T. E., 2000, „Free choice disjunction and epistemic possibility”, în *Natural Language Semantics*, 8, p. 255–290.

REMARKS ON THE SYMMETRY / ASYMMETRY IN DISJUNCTIVE COORDINATION

(*Abstract*)

The goal of this paper is to examine how the condition of symmetry/asymmetry functions under disjunction.

At the syntactic level, a special situation of asymmetry is represented by the disjunctive relation in which the connector is *au* and the second coordinated unit is pro-form *ba*.

Semantically, the units of the disjunction represent a set of reversible possibilities, which means that the units can change their position without modifying the meaning of the complex unit they make up. There also exist lexicalised structures and numerical approximators that do not disallow the reversing of the coordinated units.

At the semantic-pragmatic level, we can identify two types of asymmetry: pseudo-imperatives and constructions in which the connector has a metadiscursive value.

BDD-V1117 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:58 UTC)